

Tárgy címe	A parlamentarizmus szerkezete és működése (BA)
Felelős tanszék/intézet	ME BTK Alkalmazott Társadalomtudományok Intézete

I. A parlamentarizmus és a parlamentáris kormányzat fogalmi elemei és meghatározása

A hatalmi ágak szétválasztása a hatalommal való visszaélés intézményesített gátja. Célja, hogy az önállóan gyakorolható, azonos szintű, más-más döntéshozói tisztségek jogkörét és felhatalmazását elkülönítse, és biztosítsa az egymástól független választásukat, megbízatásukat.

A törvényhozásnak (parlament és helyi önkormányzat), a végrehajtásnak (kormány és helyi önkormányzat), és az igazságszolgáltatásnak (bírói szervek és ügyészség) mind hatáskör tekintetében, mind intézményi és személyi vonatkozásban el kell válnia egymástól.

**A hatalommegosztás lényege:
az állami hatalom korlátozása és ellenőrzése.**

Arisztotelész (Kr. e. 384-322)

- Műve a *Politika*.
- Hat államforma létezik, melyek attól függően helyesek, avagy helytelenek, hogy a hatalom letéteményesei az egyes jogokat a saját érdekükben, avagy a közjó érdekében gyakorolják.
- Arisztotelész felfogásában a hatalom megosztása az állam és a kormányzás rendje a hatalmi ágak és a politikai hivatalok, a polgárok egymáshoz való viszonyában.
- Az államformák: basileia, arisztokrácia, politeia, tyrannia, oligarchia, és demokrácia. Az államformák átmenetei a többi államforma jó és rossz vonását elegyítik. DE! A demokrácia Arisztotelésznél rossz államforma! (ochlokrácia, avagy a csőcselék uralma).
- A politeiát (a cenzusra alapított tömeguralmat) azért tartja legjobbnak, mert képes a gazdag és szegény rétegek közötti társadalmi ellentétet kiegyenlíteni a középosztály uralma által.
- A hatalmi funkciók: 1. közügyekről tanácskozó testület 2. magisztrátusok 3. bíraskodás (igazságszolgáltatás).
- Megfigyelhető az államformák ciklikus forgása: basileia – tyrannia – arisztokrácia – oligarchia – politeia – demokrácia – basileia

Polübiosz (Kr. e. 200 k.-118.)

- A különböző társadalmi erőknek (hatalmi ágaknak) ellenőrizni és korlátozni kell egymást, hogy egyik se kerülhessen túlsúlyba.
- A monarchikus, arisztokratikus és demokratikus elemeket is tartalmazó kormányzati formát tartja ideálisnak.

Jean Bodin (1530-1596)

- A szuverenitás klasszikus elméletének megalapozója.
- Műve: *Hat könyv az államról (1576)*. Az abszolút szuverén uralkodó létét a különböző állam- és jogrendszer összehasonlításával bizonyítja. Valamennyi szuverén hatalmának megfigyelhető meghatározott közös vonásai, ezek képezik a „szuverenitás jegyeit”.
- A szuverenitás egy közösségben a polgárok és alattvalók felett gyakorolt legmagasabb, abszolút és örökös uralom. 1. egységes és oszthatatlan 2. korlátlan és korlátozhatatlan.
- A szuverenitás kilenc jegye: 1. a törvényhozó hatalom 2. a hadüzenet és a békekötés joga 3. a magasabb tisztviselők kinevezése 4. a legfőbb bírói fórum 5. a kegyelmezés 6. a hódolat fogadása 7. a pénzverés 8. a súlyok, és mértékegységek megállapítása 9. az adókiivetés.

- A képzeletbeli abszolút uralkodónak Bodin három elvi korlátot állít:
 1. Az isteni és természeti törvényeknek a föld összes uralkodója alá van vetve.
 2. A királyság alaptörvényeit sem tekintheti semmisnek, ezek a koronához tartoznak és összefonódnak vele. Ha mégsem így cselekedne, akkor az utódja érvénytelenítheti az ezeket sértő rendelkezéseket.
 3. Az uralkodónak tiszteletben kell tartania a magántulajdont.
- A szuverén uralkodó leglényegesebb szerepe a törvényhozás. Úgy alkot törvényt, hogy nem szükséges senkinek a beleegyezését kérnie, a törvények őt magát sem kötik, amint az elődei által hozottak sem.
- A szuverenitás (és a hatalom) gyakorlója személy, vagy csoport. A legjobb államforma az örökletes monarchiát, elsősorban a biztonsága és kiszámíthatósága miatt, azonban az állam az uralkodó esetleges tökéletlensége számtalan konfliktusnak lehet kitéve.
- Elméletének kritikája: a szuverenitást személyhez köti, nem az államhoz!

I. A hatalmi ágak elválasztásának klasszikus tartalma

Koncepciója a XVII-XVIII. századi Angliában alakult ki, elsősorban az abszolút monarchia ellen való tételként. Cél: az abszolutista államelmélet alapjainak a kétségbe vonása.

Thomas Hobbes (1588-1679)

- Műve: *Leviatán (vagy az egyházi és világi állam formája és hatalma)*.
- Központi eleme a természetjog. „Mindenki számára azt a szabadságot jelenti, hogy önnön erejét saját akarata szerint lényének, vagyis saját életének a megoltalmazására használja, következképpen mindent megtehet, amit a cél érdekében saját értelme és megítélése szerint a legelőnyösebbnek tart.”
- A jog és a törvény nem egyenlő! A jog szabadságot ad, a törvény kötelezettséget ír elő.
- Két rossz között lehet választani: a természeti állapot és az állam. Az együttéléshez törvény kell, a törvényt be kell tartani, ki kell kényszeríteni. Ezt a legfelsőbb hatalom biztosítja: ez az ÁLLAM, amelyre minden személy átruhazza jogait, ha garantálja védelmüket. Létrejön a „Leviatán”, megtestesítője az uralkodó, tagjai pedig az alattvalók.
- Az állam létrejötte kétféleképpen történhet:
 1. Mindenki mindenkivel megállapodást köt, és jogaikat az uralkodóra ruházzák.
 2. Birtokbavétel útján jön létre az állam; az uralkodó erőszakkal veszi át a hatalmat.
- A személyek lemondanak valamennyi természet által adott jogukról, kivéve egyet: „senki nem adhatja fel azt a jogát, hogy ellenálljon azoknak, akik megtámadták és erőszakkal el akarják venni az életét” (önvédelem joga).
- A főhatalom mindenható, teljhatalommal rendelkezik a törvények felett is.
- Szükséges a hatalmi egység; elutasítja a hatalommegosztás bárminemű formáját.
DE! Az uralkodói hatalom csak addig állhat fenn, amíg képes megvédeni az alattvalóit!

John Locke (1632-1704):

- Műve: *Értekezés a polgári kormányzatról*.
- Az államformát az határozza meg, hogy egy közösség ki(k)nek a kezébe teszi le a hatalmat.
 1. Demokrácia
 2. Oligarchia
 3. Monarchia.
- Demokráciában a „többség kezében van a közösség egész hatalma azok felett, akik először egyesülnek társadalommá és ezért a többség használhatja ezt a hatalmat arra, hogy időről időre törvényeket hozzon a közösség számára.”
- Az oligarchiában néhány kiválasztott ember jut hatalomhoz, s ez a hatalom öröklődik.
- A monarchiában a közösség egy embernek adja át a hatalmat, amely
 - a) örökletes monarchia, ha azt egy ember és örökösei birtokolják
 - b) választott monarchia, ha a közösségre száll vissza a választás joga az uralkodó halála után.

- Az állam létrehozása szükségszerű; önmagában az erőszak nem elég a természeti állapot fenntartásához.
- Elveti Hobbes álláspontját: az emberek nem mondanak le véglegesen a jogaikról, azt csak feltételes ruházzák át; a természetben is létező jogosultságok válnak szabályozott jogokká.
- Törvényt csak és kizárólag a törvényhozó hozhat; a társadalom felett a társadalom tagjainak a beleegyezésével, a kapott felhatalmazás alapján lehet valakinek törvényhozó hatalma. A törvénytől megkövetelt feltétel a társadalmi jóváhagyás!
- Locke államhatalmi ágai: törvényhozás, végrehajtás és föderatív hatalom.
 - A *törvényhozó* hatalom funkciója a törvényalkotás, ezt a feladatot ne lehet átruházni sem. DE! A törvényhozó is alá van rendelve a maga által alkotott törvényeknek!
 - A törvény változatlan, ezért egy olyan hatalomra is szükség van, amely alkalmazza, ez a *végrehajtó* hatalom, ami a törvényhozótól származik. A végrehajtónak van arra mozgástere, hogy saját elhatározásából megtegyen olyat is, amit a törvény nem ír elő (Ezek a felségjogok. Locke ez alatt a közjó érdekében való cselekvést érti, törvényi felhatalmazás nélkül, szélsőséges esetben akár annak ellenére is.).
 - A *föderatív* hatalom az államon kívül álló személyekkel, valamint közösségekkel való szövetségekötések és egyéb egyezségek hatalma (nemzetközi kapcsolatok joga). Az állam biztonsági-védelmi érdekeit biztosítja, belső eszközökkel nem lehet elérni.
 - FONTOS! Nincs külön igazságszolgáltatás (bírói hatalom), ez a végrehajtás része!

Charles-Louis Montesquieu (1689-1755)

- Műve: *A törvények szelleméről*.
- Három kormányzati formát különböztet meg: 1. köztársaság 2. monarchia 3. önkényuralom. A mérsékelt kormányzat híve. Az arisztokratikus köztársaság a helyes; nem a nép egésze, hanem annak egy kis része tartja kezében a hatalmat.
- Bármilyen hatalmat csak egy másik hatalommal lehet ellensúlyozni! Akkor van politikai szabadság, ha nem valósul meg visszaélés a hatalommal; ezt akkor lehet elképzelni, ha az egyes hatalmi ágak ellenőrzik egymást. Konkrétan: a végrehajtó hatalmat (a minisztereket) a törvényhozás felelősségre vonhatja, de a végrehajtó hatalom is fékezheti a törvényhozást (az államfő felosztási joga); a bíróságok függetlenek a végrehajtó hatalomtól (az uralkodó kivételével elítélhetik a végrehajtó hatalom tagjait).
- Három tétele: 1. El kell választani a törvényhozó hatalmat és a végrehajtó hatalmat. 2. El kell választani a fenti kettőtől a bírói hatalmat. 3. Ha a három hatalom egy kézben egyesül, önkényuralomról beszélünk.
- Hatalmi ágai: 1. törvényhozó hatalom 2. nemzetközi jog alá tartozó hatalom 3. polgári jogi kérdésekre vonatkozó végrehajtó hatalom (bíráskodás).

*A kormányforma, illetve az állam berendezkedése önmagukban még nem biztosítják a szabadságot, csak a törvények uralma. A politikai szabadság nem jelenti azt, hogy az emberek azt tesznek, amit akarnak, hanem arra ad jogot, hogy mindenki megtegye, amit a törvények engednek neki!!! Ezek biztosítják a szabadság érvényesülését, azokat nem lehet az uralkodónak sem áthágni. **A hatalom szab határt a hatalomnak!***

Montesquieu elméletének két legfontosabb pontja:

- Meghatározza a hatalmi jogviszonyoknak a jog alá vetését,
- Elhatárolja egymástól az államhatalmi funkciókat. Helyesebb a hatalmi funkciók (és nem a hatalmi ágak) szétválasztásáról beszélni; a hatalmi ágak száma az rendszerektől (politikai berendezkedésektől) függ, egyes funkciók megosztva is elláthatók több hatalmi ág között.

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778)

- Műve: *A társadalmi szerződésről, avagy a politikai jog elvei*.

- „Minden személy, valamennyi képességével együtt, az általános akarat legfőbb irányítása alatt egyesül, és mindenkit testületileg az összesség elkülöníthetetlen részévé fogadunk.” A társulás tagjai lemondanak minden jogukról az egész közösség javára (szerződéselmélet).
- A főhatalom: „...az általános akaratnak a gyakorlása, s ennél fogva elidegeníthetetlen; mint kollektív lényt nem képviselheti senki más, csak önmaga.”
- *A főhatalom oszthatatlan; az általános akarat az egész népet képviseli, tárgya szerint sem osztható fel (a hatalommegosztás elvetése!).*
- A főhatalom törvények alapján cselekszik. A törvényhozó hatalom terén a népet nem lehet képviselni, viszont ez már szükséges a végrehajtó hatalom terén, ahol csak alkalmazzák a törvényt. A kormányzat – melynek tagjaira a nép a kormányzást átruházza – az alattvalók és a főhatalom közötti testület; az a dolga, hogy biztosítsa a kettő megfelelését: végrehajtsa a törvényeket és fenntartsa a politikai szabadságot.

Benjamin Constant (1767-1830)

- Műve: *A régiak és a modernek szabadsága.*
- Többféle hatalmi ág létezik:
 1. törvényhozó hatalom (a népet képviselő gyűlést illeti, az uralkodó szentesítési joga mellett)
 2. végrehajtó hatalom (miniszterek)
 3. bírói hatalom (törvényszékek, bíróságok)
 4. municipiális hatalom (a közösségeket megilleti a saját ügyeik intézésének joga), azaz az önkormányzati hatalom
 5. uralkodói hatalom: az 1-3. között álló neutrális (semleges) és közvetítő hatalom. Nem önálló és nem aktív hatalmi ág, fenntartja a hatalmi ágak egymás közötti egyensúlyát. „Szunnyad”; akkor éled fel, amikor konfliktushelyzet keletkezik.

II. A hatalmi ágak elválasztásának modern tartalma

Kérdés, hogy a Montesquieu-féle hatalommegosztás elmélete mennyiben vehető figyelembe a mai államelméletben és figyelembe vehető-e egyáltalán?

FONTOS !

A hatalommegosztás teóriája eltérő fogalmi kontextusokban más-más jelentéstartalommal rendelkezik, időben és térben egyaránt!

Egyéb államhatalmi ágak (a klasszikus „triáson” kívül)?!

- államfő
- önkormányzatok
- bürokrácia
- alkotmánybírászkodás
- média
- egyes gazdasági szektorok
- pénzpiac stb.

Komplex hatalommegosztás:

- A hatalom (és a hatalomgyakorlás) belső szerkezetét nem kizárólag a klasszikus „triász”, és a közhatalom relációjában vizsgálja; a megfigyelést kiterjeszti az alkotmányjog klasszikus szféráján kívüli kérdésekre.
- Gyakorlatias; a hatalom tényleges működését és az egyes hatalmi tényezőket kutatja.
- Elsődlegesen nem az egyes állami funkciók formális elválasztása a lényeg, hanem az, hogy ezt az elvet milyen effektív tartalommal lehet megtölteni. Cél: a közhatalmat ne lehessen ellenőrizhetetlenül gyakorolni!

- A történeti fejlődés íve miatt újabb államhatalmi ágak alakultak ki a klasszikus „triáson” kívül: gazdaság, bürokrácia, kultúra. Oka: az állam a korábbiakhoz képest jóval szélesebb területen lát el feladatokat és gyakorol hatásköröket.
- Tézis: az alkotmányos hatalommegosztás helyett a politikai hatalommegosztás a releváns: *a törvényhozás-végrehajtás helyett a kormány-ellenzék megosztását hangsúlyozza.*

Parlamentáris hatalommegosztás:

- A tétéles alkotmányokban kezdetét veszi a törvényhozó, valamint a végrehajtó hatalom összefonódása. Oka: A két politikai természetű hatalmi ág, a törvényhozás és a végrehajtás, a parlamentáris rendszerekben jellemzően hatalmi blokkot képez, vagyis ugyanaz a politikai erő irányítja mindkettőt.
- Az irányzat a parlamentarizmus alapvető sajátosságából indul ki, miszerint a parlamentnek felelős kormány rendelkezik a parlamenti többség bizalmával; ezért érdekazonosság van köztük, egy „erő” irányítja őket, a két hatalmi ág érdemben nem is válik el. Ezen politikai hatalmat ellensúlyozza és ellenőrzi a semleges hatalom (államfő, bíróság, alkotmánybíróság, ombudsman).
- 38/1993. (VI.11.) AB határozat: „A törvényhozó és a végrehajtó hatalom ’elválasztása’ ma lényegében a hatáskörök megosztását jelenti a parlament és a kormány között, amelyek azonban politikailag összefonódtak. A parlamenti többséget alkotó pártok alakítanak kormányt, a parlament zömmel a kormány törvényjavaslatait szavazza meg. A ’jog’, amely folyamatosan keletkezik, az élet minden területét a választáson győztes pártok politikai programjának megfelelően újra- és újraszabályozhatja. Ilyen körülmények között a bírói hatalom sajátossága az, hogy a másik két, ’politikai’ jellegű hatalmi ággal szemben állandó és semleges.”
- DE! Különbség a komplex irányzathoz képest, hogy megmarad az alkotmányjog keretein belül; a *köz hatalmak* egymáshoz való viszonyát vizsgálja, nem közhatalmon kívüli tényezők (pártok, média stb.) egyébként folyamatosan és tényszerűen megjelenő szerepét.
- Tézis: két hatalmi tényező létezik, a politikai hatalom és az ellenőrző hatalom. A politikai hatalom (parlament, kormány, önkormányzat) politikai alapon (jellemzően ideológiai érték választása alapján) hoz döntést; az ellenőrző hatalom (államfő, bíróság, alkotmánybíróság, ombudsman) jogi döntést hoz. Utóbbiak a döntést valamely jogi autoritásra vezetik vissza.

„Modernizált Montesquieu”:

- Montesquieu nézetét nem elveti, hanem modern tartalommal tölti meg azt. Lényege: nem mechanikusan, hanem funkcionálisan vizsgál, vagyis nem azt elemzi, hogy milyen hatalmi ágak vannak, hanem hogy a hatalom ágaira milyen tevékenység jellemző.
- Egyes politikai folyamatok nem írhatók le Montesquieu rendszerével, ugyanakkor egyes kérdésekre alkalmazható. Változás: a hatalom természete komplexebb lett a klasszikus elvek mentén vázoltaknál, új tényezők befolyásolják a hatalmi működést, a törvényhozó hatalom és a végrehajtó hatalom között személyi és szervezeti összefonódás is érzékelhető.
- Montesquieu elmélete az államhatalmi ágakat szervezetenként különítette el (egyféle hatalom - egyféle szervezet), a gyakorlatban az új intézmények megjelenése miatt nem alkalmazható.

*A hatalommegosztás irányzatai nem zárják ki egymást;
az egyik elfogadása nem jelenti a másik kettő elutasítását, csupán azt, hogy más
tényezőket emelnek ki a vizsgálat kapcsán!!!*

III. A hatalmi ágak szétválasztásának lényeges elemei

- Az önálló alkotmányozó a törvényhozó hatalomtól különálló hatalom.
- A hatalmi ágak egyensúlyát (függetlenségét, szétválasztását, és a döntéshozók korlátozását) biztosító alkotmányos szabályozás:

1. a hatalmi ágak főbb döntéshozóinak a többi hatalmi ágtól független megválasztása
 2. a passzív választójog korlátozása (összeférhetetlenség), valamint
 3. a hatalom gyakorlásának választási ciklusokban (4-5 év) való korlátozása.
- Ellenőrzési és felelősségre vonási rendszer, amely ellensúlyként és fékként működik:
 1. a kormány vagy a képviselők visszahívásának lehetősége
 2. kormányfő vagy a köztársasági elnök vétójoga a törvényhozásban
 3. a törvényhozás felosztatásának lehetősége
 4. az alkotmányosság ellenőrzése (Alkotmánybíróság útján)
 5. a törvényesség ellenőrzése (ombudsman, ügyészi felügyelet)
 6. a döntéshozók (képviselek és köztisztviselők) közügyektől való eltilthatósága
 7. a közpénzügyek ellenőrzése.

Az alkotmányos jogállam főbb alapelvei:

- 1.) A hatalom megosztásának, a hatalmi ágak elválasztásának és egyensúlyának elve.
- 2.) A hatalom erőszakos megszerzésének és kizárólagos gyakorlásának tilalma.
- 3.) A többpártrendszerű szabad választásokon nyugvó népképviselet.
- 4.) A közvetlen népképviseleti formák (népszavazás, petíciós tevékenység) alkalmazása.
- 5.) Az alkotmányos elvek, és alapjogok érvényesülésén örökődő alkotmánybíráskodás.
- 6.) A közigazgatás törvényes működését garantáló önálló közigazgatási bíráskodás.
- 7.) A bírói függetlenség.
- 8.) Az önkormányzatiság.
- 9.) A nemzetközi egyezményekben rögzített emberi és állampolgári jogok érvényesülése.

IV. A hatalmi ágak egyensúlyáról általában

- A törvényhozó hatalom törvényekkel korlátozza a bírói hatalmat, kizárja a törvényhozásból (csak alkalmazhatja a jogot, de nem alkothatja!).
- A törvényhozói hatalom törvényekkel korlátozza a végrehajtó hatalmat.
- A végrehajtó hatalom kegyelemmel (köz- és államfői) korlátozza a bírói hatalmat.
- A végrehajtó hatalom a törvényhozó hatalmat korlátozza a törvények vétójogával (államfő), a parlament felosztatásának és új választások kiírásának a jogával.
- A bírói hatalom ellenőrzi a jogalkotás alkotmányosságát, ezen keresztül a törvényalkotókat.
- A bírói hatalom közigazgatási bíráskodással, és az ügyészséggel ellenőrzi a végrehajtó és a törvényhozó hatalmat.

Robert Dahl (1915-2014)

- A demokratikus kormányzás lényege a sokközpontúság. 8 formális demokráciakritérium van:
 1. szervezetek létrehozása és az azokhoz való csatlakozás szabályozása (egyesületi jog)
 2. a kifejezés szabadsága (szólásszabadság)
 3. sajtószabadság (információszabadság)
 4. részvételi (szavazati) jog (aktív választójog)
 5. rotáció a közhivatalok élén (választhatóság, passzív választójog)
 6. szabad versengés a szavazatokért (kampányolás joga)
 7. a választások tisztasága és szabadsága
 8. az intézmények működési elvei, amelyek révén a kormányok politikája a szavazatoktól és a tömegtámogatások más formáitól ténylegesen függenek.

V. A hatalommegosztás megjelenése az Alaptörvényben

Alaptörvény C) cikk

(1) A magyar állam működése a hatalom megosztásának elvén alapszik.

(2) Senkinek a tevékenysége nem irányulhat a hatalom erőszakos megszerzésére vagy gyakorlására, illetve kizárólagos birtoklására. Az ilyen törekvésekkel szemben törvényes úton mindenki jogosult és köteles fellépni.

(3) Az Alaptörvény és a jogszabályok érvényre juttatása érdekében kényszer alkalmazására az állam jogosult.

A hatalommegosztás

- *alapelv*; befolyásolja, hogy a közhatalmi szerveket a jogalkotó milyen hatáskörökkel és feladatokkal lát el.

- *önálló norma*; a jogállamiság magában foglalja a demokratikus államszervezés garanciáit is, ezek egyike a hatalommegosztás.

Fontos! A hatalommegosztást nem formális módon kell értelmezni!!!

A hatalommegosztás nem akkor érvényesül, ha nem ugyanaz a személy (szervezet) gyakorolja a különböző funkciókat, hanem ha a közhatalom gyakorlói az alkotmányos keretek között ténylegesen is képesek egymást fékezni és ellensúlyozni.

Az alkotmány önmagában ezt az állapotot nem képes biztosítani; a fékek és ellensúlyok gyakorlati működése az alkotmányos szokások és a politikai kultúra szintjén múlik.

VI. A hatalomgyakorlás megkülönböztető formái

<i>Diktatúra</i>	<i>Demokrácia</i>
Egyeduralom	Népuralom
A hatalom gyakorlása önkényen alapul	A hatalom gyakorlása törvények által behatárolt
Kisebbség kormányoz a polgárok beleegyezése és felhatalmazása nélkül	A kormányzat a polgárok beleegyezésén és felhatalmazásán alapul
Nincs jogi (alkotmányos) korlát	Az államhatalom ellenőrizhető
Az autoritást nem a polgároktól kapja	Szabad versengés a hatalom gyakorlásáért

Diktatúra fajtái:

- Totalitárius: A társadalmi rendszer pluralitásának felszámolására törekszik, abszolút hatalma akar az élet minden területén.
- Autoriter: Nincsen társadalom alakító célja, csak a politikai ellenfeleket üldözi, megmarad a politikán kívüli szférák autonómiája.

Demokrácia fajtái:

- Proceduális: Formális kritériumai vannak, a döntések létrehozásának módját vizsgálja (jellemzően jogi oldaláról megközelítve).
- Szubsztantív: Tartalmi kritériumokat állít, a döntések „milyenségét” nézi.

Alaki demokrácia (teokratikus és szocialista köztársaságok).

- Teokratikus rezsimek esetén az államhatalmi szervek felett egy vallási szervezet (személy) vétőjoggal rendelkezik. A kormány, a parlament, az elnök alá vannak vetve a vallási szervnek, szerepük az állami élet irányításában pusztán formális.
- A szocialista rezsimek berendezkedése formálisan köztársaság, az „alkotmány” kimondja a párt vezető szerepét. A párt a hatalom birtokosa. Jellemzője a hatalmi ágak szétválasztásának hiánya, a politikai kontroll az államhatalmi ágak működése felett.

Parlamentáris demokrácia:

- Az államfő (köztársasági elnök, elnök) jogosítványai gyengék, a parlamentnek alárendelten működik; politikai értelemben nem felelős a parlamentnek. Protokolláris-ceremonális szerep

- jut neki, többnyire a parlament választja. Ha a választása közvetlen (állampolgárok útján), a legitimitása erősebb lehet, de a jogköre ebben az esetben is viszonylag gyenge.
- A tényleges végrehajtó hatalom csúcsszerve a kormány, a kormány felelős a parlamentnek.
 - Európában jellemző (Spanyolország, Norvégia, Dánia, Svédország), a többi földrészen ritka.

Prezidenciális demokrácia:

- Az államfő a végrehajtó hatalmi ág feje. Az államfő a kormány vezetője. A törvényhozó hatalomnak politikai értelemben nem felelős, jogi felelőssége van.
- A kormány az államfőnek felel, akit a polgárok választanak meg, vagyis a törvényhozással egyenlő legitimitást szerez (kettős legitimitás).
- Az államfői hatalom erős, tényleges kontrollt jelent a végrehajtás és a törvényhozás felett is.
- USA, Oroszország.

Félprezidenciális demokrácia:

- A parlamentáris és a prezidenciális elemek keveredése.
- Az államfő erős jogokkal és jellemzően törvényhozói vétőjoggal rendelkezik, a végrehajtó hatalom, a kormány a parlamentnek és az államfőnek egyaránt felelős.
- Kétpólusú végrehajtó hatalom: a jogosítványokat megosztja az elnök, és a kormány között.
- Franciaország.

Svájc:

- Sajátos rendszer, egyedülálló a világon.
- A kormányt (Szövetségi Tanács) négyéves ciklusra a svájci törvényhozás (Nemzeti Tanács) választja meg. A Szövetségi Tanács nem bukatható meg a parlament által; a végrehajtó hatalom testületi kézben koncentrálódik.
- A hétfős Szövetségi Tanács egyúttal egy kollektív államfői testület; elnökét az alelnökkel együtt a parlament választja a tanács tagjai közül, egyéves időtartamra.

A klasszikus parlamentáris modellre jellemző a végrehajtó hatalom dualizmusa (az államfő és a kormányfő különválasztása), az államfő eljelentéktelenedése, valamint a kabinet (kormány) és a parlament közötti egyensúly kialakulása. Utóbbi szerint a végrehajtó hatalom különböző befolyásoló eszközökkel rendelkezik a törvényhozó hatalommal szemben, és fordítva is igaz.

VII. A parlamentarizmus tartalma

- Demokratikus rendszer legjellegzetesebb intézménye
- Szabad választásokon megválasztott képviselőkől áll
- Legitimációja elsődleges
- Népszuverenitás érvényesülését reprezentálja
- Általános feladatai:
 - Az alkotmány megalkotása (kiegészítése, módosítása)
 - Törvényhozás
 - Kormányzat és közigazgatás ellenőrzése
 - Politikai kérdések megvitatása
 - Közvélemény formálása!

A kormány parlamenti felelőssége a parlamentarizmus esszenciális eleme.

Parlamentnek való felelősség formái:

- ***Reszort-elv:*** lényege a miniszterek individuális felelőssége. Időben megelőzte a kormány és a parlamentarizmus kialakulását. A tárcavezetők egymáshoz, és a miniszterek tanácsához, annak fejéhez lazán kötődve kontrollt gyakoroltak a tárca felett, a tárca tevékenységéért

személyes felelősséget viseltek. Az állami szerepvállalás megnövekedése, a minisztériumi apparátusok felduzzasztása, a minisztertanács által hozott kollektív döntések elszaporodása, azoknak a tárcákra kötelező ereje, a kollektív felelősség kialakulása miatt a miniszter egyéni felelősségének eredeti jelentősége fokozatosan elhalványult, de nélkülözhetetlen eleme a parlamentarizmusnak. Tartalma: a miniszter a parlament előtt a tárcával összefüggésben minden intézkedéséért és mulasztásáért éppúgy felel, mint a miniszterként önállóan, vagy a kormány tagjaként testületileg hozott döntésekért. Felelős a minisztérium minden aktusáért, rajta a tárca egész tevékenysége számon kérhető.

- Monokratikus kormányzat elve: A kormány funkcióját lényegében egy személy (kancellár,) veszi át; a döntései során nem kell a tárcavezetőkhez alkalmazkodni, sem azok testületéhez. A tárcavezetők a kancellárnak alárendeltek, utasíthatók, a felelősség is egyedül a kancelláré. A mai alkalmazása csak elvi lehetőség; a struktúra a pártok koalíciós megállapodására épülő, pártfegyelem által uralt modern koalíciós kormányzással érdemben nem egyeztethető össze.
- Kollegialitás elve: A kormány testületként működik, tagjai mellérendeltek, a többségi elv alapján, szavazással hozza döntéseit. A döntés a tagokra nézve kötelező, ennek megfelelően a kollégium visel felelősséget a parlamenttel szemben. Hátránya, hogy kizárja a koalíciós kormány lehetőségét; a kisebb koalíciós partner minisztereit, a kormány által követendő és megvalósítandó célok kitűzésére hivatott miniszterelnököt leszavazhatóvá teszi.

FONTOS!

A formális hatalommegosztás nem garantálja a demokratikus jogállami államberendezkedést. Az alkotmány garantálja a tényleges hatalommegosztás működési kereteit, azonban a politikai kultúra, a gazdasági rendszer és az alkotmányos szokások szintjén kell érvényesülni a tényleges hatalommegosztásnak, mely azt jelenti, hogy a fékek és ellensúlyok által a különböző közhatalmi intézmények valóban képesek egymás hatalmát kiegyensúlyozni.

A képviseleti demokráciában a kormányforma a meghatározó fogalom, amely azt mutatja meg, hogy a törvényhozó és a végrehajtó hatalom között milyen kapcsolat van, a végrehajtó hatalom feje felelős-e a parlamentnek, illetve a kormányfői és államfői tisztség elkülönül-e, vagy egy kézben összpontosul.